

P. Põld.

Meie haritlased ja tarstuse- tüsimus.

===== Äratrükk „Tarstuselehest“. =====

Tartus, 1914.

Geesti Tarstuselehekside Kesktoimetuse kirjastus.

Meie haritlased ja tarstuse- tüsimus.

===== Aratrükk „Tarstuselehest“. =====

Tartus, 1914.

Gesti Tarstuseleheltside Reettoimekonna kirjastus.

Meie haritlased ja karstuseliikumine.

Fort den Wein! Wer noch nicht flammt,
Ist nicht seines Russes wert,
Und wer selbst vom Feuer flammt,
Steht schon lange glutverflamt.

(Hebbel, An die Jünglinge).¹⁾

Alkoholil on meie juures palju sõpru, vähe vastaseid. Mõisnikkudest, alkoholiwabrikantidest, joogimajapidajatest ja teenijatest kõnelemata, kes joomastavate jookide laialisest tarvitamisest otseskohest majanduslist tulu saavad, näeme meie suuremat hulka olgu kodanikke, talupoegi, lihttöölisi, ja mis meid käesolevas liikumises iseäranis huvitab, ka haritlasi teada tarvitamiseks pida-
wat ja waitset üksmeeles igasugusest mõitlusest temaga südamerahuga eemale jääwat ning ilma nurinata tema iket vedawat. Karstlaste arv ei taha viimastel aegadel meie juures mitte rohkeneda, selle vastu aga tõuseb äratarvitatud õlle, põletatud wiina, piirituse ja liikwa hulk järjekindlalt ja ei mitte üksnes rahvaarvu kasvamisega mõrrelles, vaid ka iga ühiku pää kohta arvates. Iga karstuse kihutusetöö näib nagu tuulde kaduvat.

Raiemate rahvakihide juures, kes veel mitte teadlikule elule pole ärganud, on kasvav alkoholi tarvitamine meie oludes pea-
aegu iseenesestmõistetav. Puudub meil ju korralikult töötav rahvakool, mis noortsugu õpetaks emakeeles arusaamisega lugema ja sel viisil iseseisvamale otsustamisele ja mõtlemisele pääsma; puudub meil kooli kaudu selgitatav ja finnitatav ühendus ühiku ja tema ühiskondlike ümbruse vahel, millest kohusetuane tähtsaks,

1) Ära wiin! Kes veel ei leegitse,
Ei ole tema suudlemise väärt,
Ja kes ise tulest pärit,
On juba ammu tulest seletatud.

felle ümbruse eduks ja käekäigu parandamiseks jõudu mööda kaasa aidata. Selle vastu aga on meil pea võimata seaduslikel teel alkoholi müügikohtade võrgu tihenemisele tõkkeid teha. Sest niihästi riigivalitsus kui ka maa omavalitsuses juhtival kohal seisew mõisniku seisus on õlle ja wiina äratarvitamisest majanduslikelt humitatud. Niisamati rehkendavad meie kodumaa linnade omavalitsused (pääle Tallinna ja Võru, kus Eesti enamuse eesotsas) joogimajade ja trahterite maksutõusuga. Maal pandakse kõrts kõrtsi järele uuesti käima, linnas avatakse õllepood õllepoe kõrva, alerikkudes muretsetakse trahteri lubasid. Monopolipoodide ja kõrtside finnisulgumise palwed kohalikkude elanikkude poolt surewad enamasti ametikohtade vahelistele teedele. Aualikkude joogimajade wahele tekib terve rida salakauplusi, kus tarvitaja ka siis oma nõudmist täita saab, kui see awalikult võimalik ei ole, kui kauge maa joogihimulist kõrtsist lahutab. Neid sala joogipaitu hävitada teelab sagedasti ättemaksmise hirm ja naabrite loiid kannatlikkus. Nii ulatab alkohol igalepoole, mis ime, kui teda ka rohkesti tarvitatakse.

Päälegi on sel tarvitamisel toetawaks tagaseinaks oma piff ajalugu, isadelt päritud ja põlwest põlwe pärandatud ekjaarwamised alkoholi toiduväärtuse ja terwestegewa mõju kohta ning aastasadade jooksul kujunenud seltskondlised joomakombed. Nende võim põhjeneb inimese tungis waimustuse, ülendatud meeleolu järele, mis hallist igapäewsuselt üle tõstaks. Alkohol petab temale seda ette, laseb teda oma halwawa mõju läbi raskusi unustada, näitab temale kõike roosilisemates wärvides: tasandab wahed, wähendab wastolud, sobitab sõprust, waigistab südametunnistuse piinad. See tõmbab inimesi külge ja awateleb neid seda enam, mida rohkem keegi sarnast meeleülendust on harjunud maitsuma, joowastawate jookide juurest teda otsima. Jkka järjest kistakse uusi noori wanade jälgisse olgu ülemeelifus tujus, olgu esimestes tõsisemates eluõitlustes ilmuwal jduupuundusel ja sellest järgnewal rahulolematusel. Tagasihoidwad ja takistawad mõjud kas puuduwad, ehk on liiga nõrgad, edendawad ja toetawad tõukeandjad aga seda tugewamad. Wiina klaasist tõuswad rõõmud oma iselaadi luulega meelitawad ligi. Jkade ja teiste meeste eeskuju, kelle hulgas mõjuvõimetus kooliõpetaja, arst või hingekarjanegi ei puudu, tõmbab järele. Sõprade ja selttimeeste pilge ning kartus mehelikkust nende silmis kaotada, tahtmine nende oma võimist filmade ette seada tõukab taga. Üleüldine seltskondliste pidude ja perekondliste rõõmupäewade läbi pühitsetud tarvitamise õigustus julgustab. Keelamas on ainult emade kodused kartused ja kahtlused, mis seltskonnas harwa awalikkusesse astuwad, siis maksew arwamine, mis aga ainult loomalikus ja sagedasti tõrduwas joowastamises midagi hukkamõistetawat näeb, hääb juhtumisel nõrk teadmine ka wäikeste

alkoholi mõõdude kahjulikust mõjust, mis aga päälelaimiste eeswarsti kofku langeb.

Sarnane on üleüldistes joontes meie wäheje haridusega alkoholi tarwitaja psühologia. Minult wähe lahtu läheb sellest meie rohkem haritud ringfondade alkoholi jaatamine. Olgugi, et nad, nõnda ütelda, ärawalituid on rahwa keskel, keda osalt suurem anne, weel enam aga hulkade töö ja waew oma õlgadel kõrgemale teadmise ja teadmise astmele on upitanud, leiame meie nende juures alkoholi küsimuses õige wähe iseteadlikku enesemääramist ja selget seisukoha mõtnist. Kõigist haridusest hoolimata talitawad ta nemad pimedast pääst jellesama kogusurwe all, mis alkoholi meeltülendaw mõju, selle seltskondlikes joomatombes juurdum õigus-tus ja praegu maksma majanduslise korra läbi tingitud ning riigiseaduse läbi kaitstud õlle ja wiina walmistamine sünnitawad.

Kui meie kodumaa õpetajate sinodite ja arstipäewade wanku-matest otjustest mööda läheme, mille kohta ütelda võib, et nad „ilma rahwata“ olewa, wäljaspool üleüldiseid huiwisi seisma ringkonna poolt tulewad, ja nende pääle waatame, keda meie oma deks nimetame, siis peatab film kõigepäält meie haritlaste¹⁾ seltside juures, nagu Tartu „Wanemuine“, Tallinna „Estonia“, Walga „Säde“, Pärnu „Endla“, Riia Hariduseselts j. t., kes meie kunsti ja haridusepüüete kandjaks tahawad olla. Siin diisewad alkoholi einelauad kulturapüüete nimel, sellepärast et ilma nendeta seltsid oma haridusliigi ülesandeid täita ei suutwat. Kuna weel „Wanemuise“ ümber mitu aastat ägedat mõitlust peeti, mis esialgu farstuse poolehoidjate kaotusega lõppenud, ei ole Walga „Sädes“ ega Pärnu „Endlas“ niisuguse tähtsuseta asja pärast kui alkoholi wäljaheitmine sõnagi wahetatud. Tallinna toreda ja tõsist ilu kehastawa teatrimaja „Estonia“ awamisel on see juba nagu iseenesest mõistetawaks eelduseks olnud, et nii suurt asutust ilma alkoholi einelauata raske on ülewal pidada, kui see päälegi üle 10000 rbl. aastas üüri sisse toob. Ei wõi siinkohal ka seda tähendamata jätta, et Riia Hariduseseltsi majas, mille ülespidamine rohkete üürikorterite läbi ligilähedalt kindlustatud, wiimasel ajal alkoholita einelauda alkoholiliselt ümber munta tahetaks, nagu ei oleks ühtegi teed võimalik leida, kuidas puudujääwat paari tuhandat rubla muretsjeda.

Umbes sedasama pilti näeme seltsides, kus meie ülikooli-ha-ritlaste järeldõlw küpsed ja enmast korraldab, meie üliõpilaste ühi-justes. Ei ole need oma enamuses weel mitte nooruse usku paleustesse

1) Haritlastega tähendan neid rahwaliitmeid, kes hariduses (see ei tarwitse sugugi ülikoolis saadud olla) nii laugele jõudnud, et nendelt ise-seiswat otjust ilmawaate ja ühiskelu küsimustes nõnda võib, kes selle tõttu meie rahwa keskel juhtimal, korraldawal kohal seisawad ja pääasjalikult waimu-tõõga ülespidamist saawad.

ja tahtmist neid teostada selles ilmutanud, et nad julgele alkoholiwastasele seisukohale oleks asunud. Paaris ühenduses on joomastawate jookide tarvitamine seltsiruumides keelatud, kuid liikmed tohivad endid ikkagi wäljaspool joomastada ja ei wõeta neid sellepärast mitte wastutusele. Üliõpilaste karstufeseltside asutamisega ei ole veel suuremalt hakkama saadud, on ainult sellekohaseid katseid tehtud. Nii kutsuti Riias mõne aasta eest üliõpilaste karstufeselts elusse, kuid sellel on praegu kõigest 8 liiget. Tartus peeti läbirääkimisi ja loostäimisi Eesti üliõpilaste üleüldise karstufeseltsi asutamise pärast, mis aga ilma walgust ei näinud. Suurem osa seltsijad lubab oma ruumides endist wiisi Bakthuse ja Gambrinuse auuks jooma-orgiaid pidada. Wanad joomakombed, awalikud purjutamised, kõrtsist kõrtsi ümbersõitmised, õllekannudega raudteele saatmised tulewad iga pidulikumal puhul jälle ajaloo unustusest päewakorrale. Kuigi selle poolest wiimase kümne aasta jookul tagasihinekut võib märgata, leidub pea igas seltsis oma ringkond, kes joogi traditsioonide kandja osa etendab. See pühitseb warsti nii mõnegi karstkete püüetega koolipingilt tulewa nooremehe oma laudkonna saladustesse ja alkoholitarnitamise peenjustesse ning kannab sel wiisil hoolt, et jookjate sugu ei sure.

Weldakse, et kui seltsiruumides alkoholitarnitamine täitsa ära keelatakse, sellega siis joomist wäljaspool, halwemates joogikohades edendatakse, kus wirgutamiseks ja wõrgutamiseks naiskellnerid ning naiskoorid ametis. S. t. tunnistatakse, teiste sõnadega öeldes: üliõpilane, teadusejünger, ei saa kuidagi läbi ilma joomastawate jookideta. Teaduslik töö, kunstipüüded ja muud hürwid ei suuda teda waimustada, ta peab jooma. Ja sellepärast tuleb alkoholiliste jookide kättesaamine temale mitte raskemaks, waid kergemaks teha. Sedawõrt enesewalitsemisest ei nõuta temalt mitte, et ta joogihimust ütskõik misjugasest joogikohast ei jookseks ja sala jooma ei hakkaks. Dige isewärki loogika peitub selles põhjenduses: nõrkustele peab wastu tuldama, mitte kindlate, selgete aadete abil nende ärawõitmiseks teed näitama. Mis on siin wabast, mehiseft üliõpilasest järele jäänud! Ennemalt põlatud „wilistlase,“ põhjusmõtteta, olude järele paenduma kodaniku wari!

Teiselt poolt seatakse sellega õige kardetaw põhjusmõte üles: iga ebawoorus, mis awalik, on parem, kui see, mida saladusekatte all aetakse. Wõiks ütelda, et awalik halbtus parem on ainult tema wastu wõitlemise seisukohalt, aga siin ei ole sellest juttu: siin tahetakse tema elu õigust sellega põhjendada. Ühiskondliselt on aga awalik ebawoorus igatahes häwitawam, kahjulikum, sest ta kujuk halwa eeskujuga teisi kaasa, nõrgendab awalikku armamist, tõstab halbtuse lubatavaks asjaks. Ragu linna uulitsaid ja muid awalikka kohte süsilisest mustusest puhastatakse üleüldise terwise pärast, nii peab ühiskond ennaft

waimlise hügiene pärast puhastama. Mustus meetakse iseäralistesse paikadesse, ka kõlbline mustus ja muu halbatus peab nii kaugele kõrvale toimetatama, et ta päise päewa ajal vastu ei hirwita. Muidugi ei tohi teda ka pimeduse kätte all jallida, waid peab ka jään tema vastu wõitlema, kuid wastuwaidlemata on ta jään vähem kardetaw.

Aga ka üfsikule awalikku ebaroorust salaja harjutatama asemele pooritada on enam kui küsitaw. Ta pääseb, nagu öeldakse, n. n. wariseerlikkusest, silmatirja orjusest. Aga mis wäärtus on sellel wabanemisel, kui muidu halvemal järjel oldakse, kui wariseer? Sest kahtlemata on wariseerlikkuses veel südametunnistust, awaliku arvamise terwendawat ja tagasihoidwat kartust, halbustate awalikuks andmine küsiks maha needgi tõffed, häwitaks wariseerlikkusega kõik hää ja kurja wahed, wõtaks wastuwõitlusel aluse.

Ei saa tähendamata jätta, et sarnane argumentatsioon meile elawalt kõrtside kaitstjate Balti parunite põhjendusi riiginõukogus meelde tuletab, kes salawiinamüügi tondi pärast awalikka kõrtsijäid poolustawad.

Kui juba meie haritud seltskonna tähtsamates kogumise keskkohtades alkoholi säälolemist möödapääsemata tarwiduseks peetakse, tema tarwitamisest oma kulturapüüetele ainelist toetust otsitakse; kui juba, nõnda ütelda, meie haridusekolletel alkoholituli põleb, siis on arusaadaw, et ta jään, kus awalik arwamine vähem kontrolleerima ulatab, haritlaste omawahelistel kooskäimistel ja perekondlistel pidudel, harwa puudub. Ma ei taha mitte meie haritud perekondi alkoholi üleliigses tarwitamises süüdistama hakata. Eialgu wõib ikkagi veel üfsikuteist juhtumistest kõneleda, kus riistjatel, sünnipäewal, pulmas wiin meestel ja naestel meeled pääst wõtnud. Mida ma konstateerida tahan, on see, et alkohol meie haritlaste keskel jälle iseteadwamalt pääd tõstab. Runa üksmahe nagu teatama kindlusetuslega, rahutuslega, põhjusmõtteliku karstuse taha warju pugeb, kätt klaasi järele sirutati, tehtakse seda nüüd julgemalt, otsekohejemalt. Ei warjata selle juures ka sugugi mitte oma põlgtust kõige selle vastu, mis karstuse nimega ühenduse. Püütakse just selle pilkamises üksteist üle trumbata ning karstlaste nurjaläinud ettemõtete (nagu hingama läinud „Göteburi ühjus“ Wanemuines oli) naeruwääriliseks tegemisega oma tuju ülendada.

Wõiks ju seda kui teatawat wabanemist sijemiselt mitte tõetstuntud ja ainult wälisel surmel wastuwõetud arwamistest ja enesepiiramisest, kui iseteadwa enesemääramise kaswamise märki terwitada, kui see mitte ühtlasi mõtete segadusest alkoholiwastase wõitluse tarwilikkuse kohta ja kohusetunde nõrkemiseft üleüldse vastu tunnistust ei annaks. Need kaks asja on küsimuse rassem osa, kui silmas pidada, et nad ka warjul on.

„erapooletuse“ nime all ümberkäima ja moodisolema loiduse taga, mis wahest ehk weel laialisem, kui iseteadew alkoholi-sõprus. See sunnib meid seletust otsima, kuidas niisugune ükskõiksusele ja otskohesele karstusewaenlusele wiim seisukoht mõimalik on.

Ei saa mitte salata, et ka karstlaste pääle teatav wari langeb, kes mitte igalpool täie kindluslega karstuselippu pole ülewal ja auus hoidnud. Kui palju on nende keskel neid, kes awalikult wett kuulutawad, jala aga wiina joowad! Ei ole mitte ilma põhjuseta pilkepildid, kus karstlaste wäljasõidu järele metsas puude wilus „wäsinud“ inimesi näeb puhkawat. Ajalehtede teated karstuseljelt si esimehest, kes töölist wiinaga kostitanud, on diendamata jäänud. Meie mõikime neid kurbe nähtusi terve rea faktide läbi rohkendada, mille arwesse nii mõndagi karstlaste pääle üleüldse fihitud pilkenoolt tuleb kirjutada.

Aga ka need karstlased, kes oma põhjuzmõttele ustawaks jäänud — ja neid on wasturwaidlemata terve hulk — ei ole süüist wabad. Nad on teiste aatekandjate keskel jarnaseid eskimisi ilma protesti tõimata, ilma sügawama pahameele awaldamata sündida lastnud. Nad on tagasihoidlikult ja loinult päält waadanud, kuidas alkoholismuse ennast laiali ajab. Nendesse näib kahtlus oma püüete õiguse kohta asunud olema, see mõimetusetunne, mis alkoholismuses paratamata kulturahaigust näeb ja wiimati käega lööb: las lähed, kuidas lähed!

Ometi oleks wiljata ettemõte karstlaste juures üksi süüdi otsida, nagu seda paljud meie haritlased enesewabanduseks teewad. Sest karstlased ei ole muund, kui reakttsioni awaldajad, millega rahwa elutung alkoholi häwitawa mõju pääle wastab. Kui kõige tundelikumad — wahest — on nad kõige esiti ähwardawat hädaohtu märganud ja selle kõrwaldamiseks jõudusid koondama hakanud. Kuid seesama tung ei tohiks ka tõikidele teistele iseteadlikumatele rahwaliitmetele, kõige esimeses rinnas haritlastele, mitte mõõdras olla ja peats enesele mingisugust teist ilmutusekuju otsima, kui praegune karstuseliitumine neile küllalt kohane ei ole. Rahjuks aga ei näe meie seda praegu weel mitte, ja sellepärast peame põhjusti natukene kaugemalt otsima.

Meie ei lähe wististi mitte effi, kui meie seda nähtust Eesti rahwa üleüldise edenemisega wiimasel ajal ühendusesse seame. Atelise tõusu järele, mis üheksakümnendate aastate teisel poolel uue jõuuga algas, kus rahwusline wabanemine Saksa wähemuse äliwõimu alt ja kulturalise enesemääramise paleus kõiki rahwa mõtlejaid ringkondi ühendab, oleme meie ajajärku jõudnud, mil wanad aated enam küllalt hinnas ei ole, kus mõtted ja püüded mitmekesisemaks muutudes inimesi lahku mine watele teedele juhivad, erinema sunnivad. Jseärani 1905 aasta on meile uusi mõtteid toonud ja püüdeid, mis meie teadmust weel edasi

erutavad ja mis endise teadvuse sisuga veel assimileerinud, tõkku sulanud, ei ole. Meie oleme terve rea uusi korraldusi elule tutvunud, mis meilt mitte üksi alalhoidmist ei nõua, vaid ka oma kandjatele kohustuse päale panemad neid edasi viia, täiendada, põhjalikumaks teha. See teeb spetsialiseerimise, eriülesannete valimise, tarvilikuks, see paneb rohkesti jõudusid, kel ennemalt aega ja mahti oli ka karstuse asjuga tegemist teha, koormaid kandma, mis terwet meest nõuavad. Ennemalt ulatas mõnelgi aega kõikide olemate seltside jaoks, nüüd ei suuda needsamad enam kõikides maksjad liikmedgi olla. Kord oli karstuseküsimus meil ka rahvuseküsimus, karstuse seltsid põllumeestelsetside kõrval ainsad seltsid, nüüd on karstuseküsimus üks terwest küsimuste hulgast, nüüd peab karstuse selts oma tegelasi hulga teistega, iseäranis ühistegeliste ja majandusliste ühendustega jagama. Ja nende viimaste pool on ülekaal, kuna rahva huvitus käesoleval ajal nende päale on sihitud.

Meie võime seega ütelda, et töö ja ülesannete rohkus ning mitmekesisus paljuid haritlasi ära viib karstusepõllult. Aga meie võime teiselt poolt tõendada, et seesama ühistondline erinemine ka ühikule seda fergemaks teeb ülepää igasugusest üleüldisest asjast eemale jääda ja enesele elada. Meil produtseeritakse iga aasta sadade kaupa uusi haritlasi. Neist jäävad paljudgi kodumaale, neid ulatakse igalepoole, kus midagi teha. Aga meie näeme tõepoolest ainult väikest salka awalikus töös. Suurem osa waatab päält, ei liiguta sõrmegi. Hõlpsasti saab ennast ülesannete kirjus hulgas, mida ühik fergesti üle waatama ei ulata, töörohkusoga wabandada. Ei ole ka raske ühistondlise sunni eest ära minna, kõrwale põigelda. Erinemise, jagunemise tagajärjel seltskonnas on see alles nõrk. Ei ole suutnud esialgu ühki liikumine, wähest päale majanduslise, meil läbi tungida, nii palju tihendatud jõudu oma ümber koondada, et selle kogurõhk ühikut loidu, ühikõikset kaasa kisuks, ühes tulema sunniks.

Selle wastu on aga ühiku enese huiid ja nõuded märkha laienenud ja rohkenenud, iseäranis wäliste tarwiduste, elu maitsemise ja mõnude poolest. Majanduslise tõusu ja elawama läbikäimise tagajärjel suurlinnadega ja wäljamaaga — meil käib iga aasta sadade kaupa haritlasi Euroopas — on meie riided, eluforterid oma sissaseadega, meie ajawitted ja lõbud kümne aasta jooksul footu teise kuju omandanud. Peenenud ja suurenenud tarwiduste pärast peab igaüks enese päale rohkem aega kuulutama, enam sissetulekute suurendamiseks waewa nägema. Selle tõttu jääb vähem aega üle üleüldise jaoks. Maitsemise teedele tord sattudes, ei taheta ammugi mitte enam alkoholi kui lõbutoojale selga pöörda, waid katsutakse sellest suuremat mõnu kätte saada. Liht wiina ja õlle asemele astuvad weinid, sagedasti wanad, kallid. Waadake aga mis suguse iseateadvusega ja eneserahuldusega mustas kuubedes

herrad ja kahisemas siidis prouad meie peenemates einelaudades jääs hoitavate sektipudelite ümber istuvad, misjugu se waimustusega nad shampangeri joomisest kõnelewad! Sellele maitsemise võimalusele on nii mõnigi auusate püüdmistega inimene oma karstuse ära müünud! Ja et karstlasena ka sarnast juhtumist tarwitamata peab jätma, see hoiab tagasi alkoholistaste leeri üle minemast mõndagi, kes muidu lihtsamatest jookstawatatest jookidest lugu ei pea ja alkoholi ühiskondlist kahju tunneb. Loobumine, teatav askees üleüldise kasu pärast ei mahu meie aja lõbuhimulise programmi.

Suure osa haritlaste elu mõte ja käsitusgi on sarnane, et karstusel jääb ruumi ei ole. Nende ilmawaade, kui siin sellest ülepea juttu tohib olla, on teaduse ja teadmiste raasukestest puudulikut koksusepitsetud materialistiline hedonism, aineliste, füsioloogiliste mõnude pääl põhjener elumaitmine. Selle ülemaks tarkuseks jääb: mõta ja maitse nii palju elust kui saad. Mis teistest küsida, mis tulewiku mõtetega ennast waewata!

Alga isegi need, kes peenemat ja kõrgemat rahuldust on harjunud otsima, nagu seda mõttetegemus, kunstihuwid, usuline andumine ja elust-üle-olemine wõi mõne aate teenistus pakkuda wõib, ei leia sagedasti mitte teed karstuse poole. Ka nende ilmawaade on weel sedawõrd puudulik, ühekülgne, et nad omas alkoholi poolustawas seisukohas midagi ebakõlalisi, ekslikku ei näe. Neil puudub kõrgem, kõiki üksikpüüdeid kokkuwõttem ja ühendam kulturapaleus, mille teenistuses teadus, kunst, usk, kõlblus, õigus, tehnika abinõuudena esinekiwad, mis elu alalhoidmise terwena ning tugewana ja tema edasiwiimise ühiskonna korra ja üksiku indiwidualse elu täiusele ülemaks sihiks seaks ja mis seega ka karstust algelemendina eeldaks.

Üks toetab ennast teaduse kõrge autoriteedi pääle, püüdes ilma ning elunähtuste seadusi nende tingimatuses ära mõista. Ta on ikka waatleja ja arwustaja, kes kõigilpool paratamatusi näeb, igale nähtusele tema loomuliku põhjuse leiab, mis ära seletab, miks asi just nõnda ja mitte teisiti ei wõi olla. See on kõrge ja kaunis püüe. Kuid meie tunneme haritlasi, kes alkoholi ühiskondlist rüüstamise tööd näewad ja tõsijaks peawad, kes aga siiski tema tarwitajaks edasi jääwad wõi karstuseliitumist lootustats, ülearusjaks peawad. Sest nad usuwad teiseltpoolt liiga kindlasti sellesse, et inimesejugu ilma äritawate jookideta läbi ei saawat. Sellekohased rahwateadlised tähelepanekud ja ajaloo tõendused kinnitawat neile seda arwamist. Mõni teine põhjendab oma alkoholi-jaatawat seisukohta sellega, et alkohol keemiliselt toiduaine olewat, ehk et meie, nagu lahutusteadus tõendawat, leiwaga alkoholi sisse wõtawat ja sellest mõõda ei pääsewat. Alwadatakse koguni lootust,

et inimisefugu pitapääle alkoholiga ära harjuwat, inimese organismus selle tarvitamise järele kujuneda wõiwat, nagu ta mõne muu toiduaine tarvitamisel sellekohaselt muutuwat. Ei saa tähe- damata jätta, et siin teadusest järeldused tehtud, mis sügawamaid konsekwentseid tõmmates umbtänawasse wiiwad, osalt aga ka teadus- list, puhtloogilist armustust wälja ei kannata. Sest õeldagn ja tõendatagu keemiliselt mis tahes, kui toiduainest ei saa alkoholist mitte kõneleda. Kui ka ameeriklased Atwater ja Benedict päris katseliselt isefuguse mõõtmiseriistast abil kindlaks teinud, et inimese organismus alkoholi õige mõõdukas määral ära seedib ja soojuse sünnitajaks tarvitab, ei saa teiselt poolt selle tõeasja kohta filmi kinni pigistada, et alkohol sarnasel määral kui liht- halwa- walt kõrgemate meelesefkohtade pääle mõjub. Tõõ, mida alkoholi kui jõu sünnitaja (soojus — jõud) abil tehtakse, näib wäikeste määrade juures küll jõudsamini edenenwat, kuid sünnib ometi suurema jõu- fulutusega. Sest pääaju halwatuse tagajärjel läheb wilumine kaduma (Max von Gruber), mille aluseks harjutuse waral loodud närwiteed, kindlad ettekujutuste ühendused (assotziatsioonid) on. Ei ole ka mingit teaduslist põhja sellel alkoholiteoreetikuste oletusel, et inimese organismus pitapääle alkoholi halvawa mõju wastu puutumataks muutuks. Sest kui inimese kõht toitudega ära har- juda wõib, mis esialgu raskest seedida, siis ei harju pääaju, ilma et ta tuimemaks ei lähe, halvawa lihtwiga. Seega jääb siis ka praegustel alkoholisõpradel tulewikus see auutroon kätte- saamata, et nad kui wõitlejad uute elurõimaluste eest langenud ja wiimati uue toidu läbi inimesesoo kultura häädufi rohendanud.

Mis alkoholisse leivas puutub, siis wõiks sellest ainult naljaks kõneleda. Sest ei ole weel seni nähtud, et keegi leiva- söömiseft joobnuks oleks jäänud. On ju teda jään nii wähe, et pitsklaasikese saamiseks 24 naela peaks ära söõma, millega isegi hobune korraga toime ei saa. Meid hurvitab palju enam see, milleks dieti teadust tarwitatakse, kuhu ta wälja wiib kõigi oma paratamatustega, kui ta mitte elu pärast, waid ümberpöörnud: elu tema pärast olemas on. Meie arwame, et sarnane teadus, mis aitab filmi alkoholihäda üle pimestada, mis muud üle ei jäta, kui sõjariistad wiina ees maha panna ja kibedust wõitluse mõttetuse üle „kibedaga“ vähendada, mitte teadus ei ole, waid paberline, jõuetuks tegew targutamine, eluta teadmine.

Sedasama ütleme ka niisuguse usku kohta, mis feruliste õpetuslausete ja formelite tagant alkoholismuseft tõuswat wenna- häda ei näe. Kui ka tõsine religion kellegistgi päänorutajat ei tohi teha ja just elurõõmu tõstmisele peab wiima, siis ei saa keegi, kes usulises elukäsituses ainukeft diget ilmawaadet leiab, alkoholi tarvitamist ilma teadliku wõi teadmata enesepettuseta õigeks ja wabaks kuulutada. Kui meie õpetajate finodid ristiiinimese süda-

metunnistuse wabaduse pärast karaskust waimulikkudele kohuseks ei julge teha, siis wõib neil ainukeseks toeks kirja täht olla, aga mitte waim. Sest see ei jäta mingisugust tahtlust selle kohta üle, et ülem asi ja kõrgem kohus on wenna armastuse teostamine teiste teenimises. Ja ehk küll kõike, mis „Jumala and“ tänuga tohib tarwitada, siis maksab ometi just selles asjas apostli sõna: „ärgu otfigu ükski, mis tema enese kasu, waid igaüks otfigu, mis teise kasu on,“ siis peab just siin, kus jook „nõdrale wennale pahanduseks,“ oma mõnust lahti ütleva. Muidu tehtakse „oma seadmise läbi Jumala sõna tühjaks“ ja neelatakse „sääksi kurnates kamelid alla.“

Ei saa selles ühenduses ka meie „puhta kunstist“ mitte mööda, mis ainult eneses oma otstarwet näeb ja juhtmõtte üles seab: kunst kunstile. Ta lahutab üksiku inimese ühiskonnast, seabes teda oma tahtmistele ja tungidega kõikide asjade mõõdupuuks, temale wabadust nõudes ükski oma ilutundmuse järele oma elu kujundada, elada. Ei küsi tema sellest, mis üks ehk teine kunstitoode oma mõju läbi hulkade kohta üleüldiseses kulturalises edenemises tähendab, ei kõida ta ennast ühegi kõlbluse ehk moraliga, pääasi, kui aga kunstnik oma ilutundeid avaldada saab, kui aga üksiku ilunde, ilumaitsemise tarwe rahuldust leiab ehk, nagu peenemalt öeldakse, „ennast wälja saab elada“. Et siin juba põhjusmõttelikult igasuguse üleüldistamise ja kohustamise wastu oldakse, siis ei panda ka alkoholiasjas enesele piirist. „Jluduse“ mõiste on nii wenim, „maitseid“ nii isikliked, individualised, et kõik joowastuse astmed selle alla mahuvad. Sellepärast ei tarwitse ka mitte imestada, kui paljudele meie algajatele rohke alkoholi tarvitamine nagu kunsti eelkooliks on: oldakse selle harjutamises agaram, kui wärwide segamises, klassiliste eestujude tundma õppimises, tehnika omandamises. Ja mis kord noorel wiisiks saanud, sellest juba wana ei lahku, seda enam, et alkohol loomiselt ettetulewast „surnud punktist“ üle aitawat. Waerleb kunstnik sünnitamisel waludes, puudub temal tarwilik inspiratsioon, waimupuhang, panewat wiina tuli temas jumaliku jädeme põlema.

Ei ole mitte ülearune siinkohal, kus meie ilulise eluwaatest kõneleme, küsida, kas siis tõesti mitte alkoholil kui elupeenenduse abinõul, kui maitseainel, mis elurõõmu suurendab, eluõigust ei ole. Kas ei tähenda see siis mitte suurt inimese wõitu looduse üle, kui tema alkoholilistest joofides abinõu loob, mis elumõnu rohkendab, latentset ehk peidus olewat jõudu wabastab ja loowale tööle kihutab? Rõhub meelepaha, äritus, wäsimus meeleolu alla, teeb inimese tahtejõuetumaks, kurnameelseks, kõlbmataks tööle, mis tingimata peab tehtama, aitab alkohol enesetunnet tõsta. Takistab wäline külmus, sisemine loidus ja ükskõiksus meid seltskonnas üksteisele lähinemast, ühendawat, meeltulendawat ja wärs-

teendavat helemust loomast, paneb klaaside kõlin warsti südamed kofku helisema, suud rõõmul naeratama, keelepaelad liikuma. Alkohol walmistab inimesele rõõmusid, mille osaliseks tema muidu ei saaks; ta toob elusse mitmekesidust, wärwirikkust, waimustust; ta teeb selle, kes muidu elada ei tahaks, elu weel elamisewääriliseks, wälgakannatatawaks. Temast loobumine, tema kadumine tähendaks sellelt seisukohalt kulturalist waesenemist.

Ja, siis küll, kui see waade mitte selgel meeltepettel ei põhjeneks, kui ta mitte ühtlasi kõige haledam waesusetunnistus ei oleks meie terwele kulturalisele edenemisele, ka meie aja kunstile! Kui abitu, jõuetu peab see inimesesugu olema, kes hingelistest raskustest teisel teel üle ei saa, kui rohul abil! Kui lootusetu, kui tulewikuta, kui weel üksnes wiinatill teda elus hoiab! Kuhu jääwad kõik filosofilised mõttesügawused, selged teaduslised tõearjad, inglilised sünfoniad, wärwide ja wormide kofkukõlad, usulised Himalaia kõrgused? Kas on Kristus, kas on Kandid, Newtonid, Goethed, Beethovenid, Tolstoid, Rafaelid, asjata elanud? Kas lõhume ujumal linnal okeanilaeneid, lenname linnutiirul üle maade ja mägede, sõhwame traadil sõnumi ilma otjast teisje — selleks, et klaasi wiinaga kõige selle waewa pääle ennast püsti hoida? Ei wõi pessimistilistemat, tumedamat eluhindamist enesele ette kujutada, kui seda, mis kõikide alkoholi rõõmude aluseks. Siin peitub kõige pimedam eksitus, kõige kurwem traagik: suure, wägewa inimesesoo eluwäärtus ripub tema enese loodud asja, alkoholi, käes. Ei, tagasi siit, kellel weel eluhimu: siin lõhnab furnuhandade järele! Elust tüdinenud ja maitsemisest küllistunud tööpõlgajatele on see jutt kohanen, edasitungijatel, töö- ja wõitlusehimulistel rahwastel ja seltskonnakihtidel ei ole sellega midagi ühist. Need raputawad kõik alkoholi uimastuse ja eneseunustamise maha. Saksamaal on põletatud wiina äratarwitatud hulk sest ajast saadik, kui elujuuline töölisteklass wõitluse alkoholi wastu oma programmi üles wõttis, $\frac{1}{3}$ wõrra wähenenud, õllelinnade Müncheni ja Wiini toodang langeb pruulide kohutuseks aasta aastalt. Ainult meie Gesti rahwas püüab ennast mitmekordsest üle ja ümber juua, nagu kroonu wiinamüügi armustik näitab. Ja meie haritlased, teenäitajad, sammuvad sagedasti ees wõi waatawad ükskõiksest päält. Nende tahtmise nõrkus, mõtte pinna-poolsus, mis põhjani tungimast takistab, hoiab neid ühekülgses waabetes kinni ja teeb neid kurdiks kõige tõendawamate wastolude kohta, pimedaks selle wastu, mis nende ümber sünnib.

Ei saa ju sugugi salata, et igal kultura alal oma iseäralisi nõudeid ja tarwidusi on. Kunstis peab ilu oma seadustega maksma jääma, usus wäljaspool puhast mõdistust seisew usalduse, andumise tundmus, mis formelis mõttelise kuu otjib, teaduses kausaliteedi seaduse (igal nähtusel oma põhjus) sundimus. Kuid

ühtlasi ei tohi kufagil äratundmine kaduda, et terve elu oma mitmetesiduses ja otjatuses täielikult nende käsituse wiifi alla ei paendu, et kõik teaduslised, kunstilised, usulised j. m. wäljawaated ainult ühte külgemaft esitawad, võib olla, wäitfeid wäljalõikeid, mis ühendust kogupildiks, sünteesi, nõuawad.

Ja tõepoolest, kui meie sügawamale tungime olemise algpõhja poole, siis leiame, et need erikäsitused kõik kokku jootsewad ühises kulturapaleuses, elu täiuse aates. Sest mis muu siht ja eesmärk on kõigil sellel, mida meie kultuurs nimetame? Ometi mitte paljas wormide waheldus, wäliste kujud muutus, jõudude wahekorra teijendus, mõtteta ringjooks, millest mingit plus'i, rohke mat, üle ei jää? Meie tahame ometi ükfi- ja kogu elu elada, mis loobumiste poolest langewal, rahulduse poolest aga tõuswal joonel liigub, s. t. rikkamat, täielikumat elu. Meie püüete siht on inimliku ühiskonna loomine, kus ükfi isik ja kõik koos wabas enesemääramises ennast mõistuse, ilu, hääduse käst juhtida lazewad, kus ükfi ja hulga tahtmised hõõrumiseta ühtluse leiwad. Meie võime seda oluforda ristiufuga Jumala riigiks nimetada, fotsialistidega tulewiku riigiks. Meie võime temale nimets anda ka igawene elu, igawene õndjus, kuldne aeg, paradiis ehk mis tahes sedamööda, misjuguifeid ettekujutusi keegi sellega ühendab. Kuid pääasjaks ja siuks jääb selle juures ikka: meie otsime jarnast ükfi- ja kogu=elu, mis ilmotjata, weata, täis eksi tamata rõõmu, igawest lusti. Selle sihi kättesaamine on meile ülesandena ette antud, mida meie oma ükfitutes kultura-püüetes täita katsume.

Kui kaitseme meie majanduslises ja tehnilises kulturis oma füsiologilist ehk ihulist olemist looduse seisukorra ootamatuste wastu, mis meid häwitada mõitfiwad, ja sunnime teda meile hel demalt oma andid wälja jagama, kui ta iseenesest seda teeks. Meie muudame külma wefise soo wiljakandwaks põlluks, tuiskawa liwa- joomi haljendawaks metsaks. Meie wähendame lõunamaa kuumuse, põhjamaade külma mõju, häwitame ööde pimeduse, lühendame maade kauguse, fergendame koormate raskuse jne. Teaduslitus kulturis tungime selleks looduseläigu seadustesse, et teda ühelt poolt enese teenistusesse panna, teiselt poolt nähtuste mitmetesiduses ülewaadet ja ühtlust leida, mille järele meie mõtlemine ifuneb. Digusekorras ja felftkondlises kombes paneme fundusi appi wõttes ükfi loomulikule omakäsupüüdele piirifid, wõimal- dame nõrgemale oma jõudu ja andeid enese ning ühiskonna kasuks iööle panna. Kõlbluse juhtnõõrides wõtame kohustuse enese pääle pidewalt ning järjekindlalt ainult seda tahta ja teha, mis meie eneste ja ühiskonna elu täienemisele wiib. Usulises kulturis otsime oma elule ja olemisele ilmas mõtet ja sihti, fifeimist toetust, mis meid julgustab taistawate ja tagasihoidwate jõududega meis ene-

ses ja väljaspool meid mõidelda. Kunstitoobetes loome elu ja ilma oma hinges asuvate ilutunnete kohaselt ümber ning saame sellest värskendust ja kosutust.

Mõnda töötavad kõik ühiskub kulturaharud ühises, olemast looduse seisukorralt kõrgemale, kõrgemalalisele, täielisele elule viimas sihis.

Kes selle äratundmisele jõudnud, see ei või enam filmapilgu tarviduste ja meeleolude järele käies, ainult olemikus elada. Ta sirutab ennast alati tulewiku poole välja, katsub olemikus seda ette määrata. Ta toob selleks ohwrid, loobub paljustgi, mis temale filmapill armas oleks, enese ja teiste õnne pärast. Ei oleks elul mitte niisugust fundamentalset isearaldust, ei oleks meie olemikus tulewik mitte idus ette määratud, siis ei tarwitaks meie endid ka mitte alkoholismuse küsimusega waevata. Meil aga asub tulewiku igatsus ja rahutus weres. Meie ei saa mitte oma kulturalises arenemises lapse ja looduse inimese seisukohale tagasi astuda, kellele terve elu weel segamata, jagunemata paradiis, ilma eilata ja homseta, hääta ja kurjata. Meie ei julgegi, kui meie iseteadmud ja tugewad mehed ja naesed tahame olla, lapsega võid alginimese ilmsüütause Gedeni tagasi igatseda. Sest see tähendaks meile waesenemist, praeguste mõtete, äratundmiste ja tunnete rikkuse käestandmist. Meie ei saa ka sinna mitte tagasi: meie oleme kord hää ja kurjatundmise puust sünnud ja leiame sellepärast terwes elus dualismust, kahe wastandi olemist, nagu ilus ja inetu, õige ja ülekohtune, rikas ja waene, hää ja kuri jne. Üksnes nende wastandite lepitamises, ühendamises kõrgemaks, laiemaks, kõike mahutavaks ühtsuseks saame meie otstawa ühtluse, rahustawa kõrgkõla, harmonia kätte. Meie paradiis ei asu siis mitte kusagil kaugel minewikus, kuhu tagasi peakime ihaldama ja püüdma, waid meie eel tulewikus kui wastoludest läbitungimise wili.

Selles teadmises ei võid meie ka mitte lapseliku südamerahuga alkoholi joowastusele anduda. Meie peame teadma, mis tema meie edasitungimise teel tähendab: kas on temast meile kasu võid kahju? Ja selle äratundmise järele kujuneb tema tarvitamine võid jätmine.

Ja kuhu wiib ta meid siis? Tagasi seda teed, mida inimesesugu ja ühiskub inimene praegusele kõrgusele suure mõttlusuga alt ülesse tunginud. Väaaju peenema oja, halli koore, halwatusel muutub meie teadwuse sissu alkoholi mõjul lihtsamaks, nagu ta lapsel on, kelle juures kõrgemad waimlised kerkkohad alles saamas, kellele ilm nii ühtlane, wastoludeta, kellel wähe mälu kurbtuste jaoks, kaalumist wähe raskuste jaoks, kel usaldust pea igaühe wastu, kelle usk ja lootused piirised ei tunne. Säält on siis meile seletataw alkoholi julgustaw, rõõmustaw wägi. Säält arusaadaw tema wahesid tasandaw, niwelleeriw, lähendaw ning ühendaw

mõju: ta vähendab ja nõrgendab seda, mis keegi oma arenemise jootsul iseäralist, erilist waadete, tundmuste ja tahtmist poolest omandanud. Ta toob mõnikord küll originaliteeti nähtavale, kuid see ei ole mitte kultura saadus, vaid päritud omapärasus, nagu ta lapseas nähtavale tulnud. Rõrgema arenemise keerulistes hingeelulistes protsessides ei ole ta mitte kaduma läinud, vaid ainult kaju saanud, millest teda raske tunda. Iseloomu alusena on ta ikka olemas, alkohol nagu paljastab tema fihtide alt, mis hiljemini päale kogunud. Sellest siis need huvi-
tawad iseäraldused, mida mõni õllekannu taga ilmutab, mis teda „gemütlifuks onuks“, „lõbusaks poisiks“ feltfilistele teeb.

Et alkohol suuremal joowastusel pääaju järk järgult ikka rohkem halvab, siis on hingelistel avaldustel, väljandustel, millega meie väliste kihude (Reize) päale wastame, lühem tee läbi käia. Sest nagu hingeteadus näitab, käib iga välisel erutusel tekkiv ja teadlikkudes välistes ilmetes, liigutustes, sõnades jne. awaldum hingeline läbielamine terwest närwikawast läbi. Selle juures taistawad tema sisemist mõju ja wälisi ilmutuse jõudu teised lahkuminewad, wõistlewad dispositsioonid, endiste läbielamiste mälulised jäljed, mis ühtlasi erutusesse sattuvad.

Mida vähem neid on, seda kergemini sünnib awaldus. Kõnn, kel osa pääaju ära wõdetud, ei jure ja teeb kõiki liigutusi nobedamine, kui see, kel terve aju alles. Siit mõistame seda kehaliist liikumust, mis alkoholi mõjul sünnib, mis tantsuma, karglema paneb, mis keelepaelad lahti päästab. Siit ka see kergus, millega ettekujutuste ühendused (assotjatsionid) waheldumad, nagu wärwid kaleidoskopis, iseäraldi liikumisega ühenduses olewad. Leitakse kergesti riimisid, s. t. kõlasarnadust jne. See on see kõrge jumalik tuli!

Väheme veel joowastumises kaugemale, siis nihkume aste astmelt madalamale lallutaja, waewalt käsa ja jalgu liigutawa lapse easse, kaotame rääkimise wõime (mõne juures halvatakse see õige pea), wõi muutume kistjaks metsloomaks, kes tüli, werd januneb. Kõige alamal astmel muutume algolewuseks, mui-
bugi mitte ühte rafukest moodustawaks, kuid niisamasuguselt funktsioneeriwaks: laua all, uulitsa rentslis lamawaks — kõhuks, mis weel ainult õlut wõi wiina seedib ja paigastgi ei saa.

Ei ole vähematgi kahtlust: alkohol wiib meid alla. Ta wõtab meilt ka selle, mis alginimesel edasitungimise aluseks ja kihutajaks oli ja mis ka praegu meile edenemise wõimaldab: terwise, tööjõu, ühest warem, teiselt hiljem. Ta rohkendab wigaseid, haigeid, santisid, ta kaswatab kuritegewust, ülekohust, sugulisti kõlwatust. Ta wajutab oma kidunemise pitsari ka järeltulewale põlwele päale: see omandab ühes meie kehalise nõrkusega meie

fõlblise lõtvuse ja waimlise jõuetuse — ja firub, neab elu, millest ta rõõmu peaks tundma.

Jseäraniis meil eestlastel ei ole jõudu raisata. Meie seisame alles oma ülesannete algusel, meie töö ootab meid alles ees. Ei tohi siin teegi kõrwale jääda, kõige esimeses rinnas ütski haritlane. Kui mõni wähest rahwuslise tundmuse puudusel alkoholiismuse kui rahwuslise hädaohu wastu külmaiks wõib jääda, siis ei tohi ta jeda mitte r a h w a häda wastu. Ei tunne tema mingisugust kõhustust nende kaasinimeste wastu, kelle testel ta elab, waid elab enesele, oma mõnudele, siis ei suuda teda kõige ilusamad ja targemad teoriad wabandada.

Digusega wõib temale kõlwatust ette heita.

Seft siin ei aita muud: siin peab!

P. Pold.

Sind 10 top.